

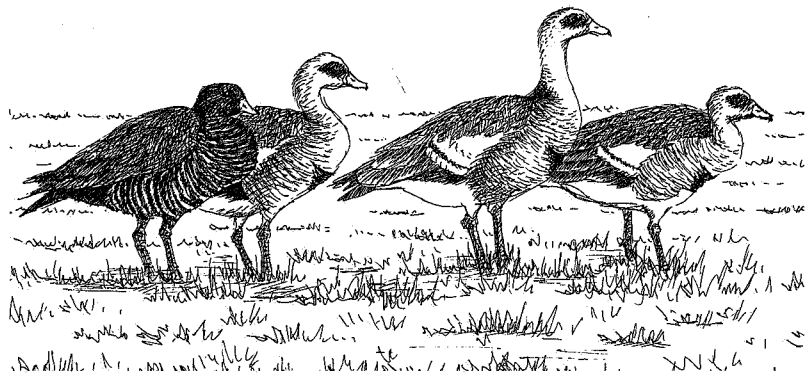
Exoten in Noord-Nederland

Sytze Bottema

● *In toenemende mate maakt men zich in Den Haag zorgen over de exoten in Nederland en vooral over bepaalde soorten. Het ministerie dat zich hiervoor verantwoordelijk voelt is dat van Landbouw, Natuur en Visserij. Dit ministerie dacht er sterk over een beleid op dit gebied te gaan voeren, een exotenbeleid. Alvorens dit beleid onder de loupe genomen zal worden, eerst iets meer over de exoten zelf, een fascinerend onderwerp.*

Exoten spelen al duizenden jaren een erg belangrijke rol in het menselijk bestaan, ook in dat van onze drie noordelijke provincies. Daar zijn de exoten veel belangrijker dan de organismen die van nature, pakweg de laatste tienduizend jaar, in dit land voorkomen. Met belangrijker bedoel ik dan het meetbare belang, dat der portemonnaie. Ons dagelijks voedsel is opgebouwd uit exoten: diverse meergranenprodukten waarbij de bakkers

Nijlganzen met een donkere variëteit op de oever van het Noord-Willemskanaal

Fienna Bottema

voor het gemak zelfs de boekweit rekenen, een exotische duizendknoop. Tarwe en gerst komen van origine uit Noord-Israël, Zuidoost-Turkije, Noord-Irak en Iran, evenals diverse peulvruchten. De aardappel en de mais komen uit Amerika, samen met allerlei meloenen, pompoenen, squashes of succini's en ander waterhoudend spul. Maar ook de verrukkelijke spercieboontjes, slaboontjes en haricots verts komen uit die richting. Lamsbout is niet van ons werelddeel en tomatensoep ook niet. Eén ding geef ik onmiddellijk toe, niets of vrijwel niets van zulke zaken maakt een kans in het wild, dat wil zeggen als je het loslaat verdwijnt het vanzelf. Een hele grote categorie zijn de planten in de tuin en daarbuiten. Katalogi bijvoorbeeld uit Hillegom, zo fraai uitgevoerd, bestaan vrijwel geheel uit exotische cultivars. Er zou in de meeste gevallen niets in

de tuin blijven staan als u principiële opruiming zou houden. Voor blauwe of gouden coniferen, dahlia's, petunia's en talloze andere soorten of kweekprodukten gaat meestal op dat, als ze zich niet verzekerd weten van onze steun, verdwijnen hun voorland is omdat ze zich in het buitengebieden niet voortplanten. U kunt dan echter meteen wijzen op het krenteboompje, de Canadese guldenroede, de larix, de cranberry of de Douglas-spar die zich in het wild wel kunnen vermeerderen en bovendien ook nog wel op onze adhaesie kunnen rekenen.

De groep die we echter graag kwijt willen, zijn die exoten die ons systeem met te veel succes binnengedrongen zijn. Deze categorie heeft terecht het predikaat 'on' gekregen: de onkruiden. Meestal zijn ze per ongeluk binnengekomen, zoals bijvoorbeeld recentelijk *Cyperus esculentum* als een onkruid in maisakkers. Andere, zoals de Amerikaanse vogelkers, zijn enthousiast binnen gehaald en gepropageerd en daarna hebben we miljoenen uitgegeven om ze weer kwijt te raken. Zulke soorten raken we echter mogelijk pas tijdens de volgende ijstijd kwijt. Het kan allemaal best snel met die exo-

ten. Californië is nu ongeveer 150 jaar door Europeanen gekoloniseerd en het assortiment wilde plantensoorten bestaat nu voor 40% uit exoten. De Californische kustvegetatie bij Mendocino (Jessica Fletcher uit 'Murder, she wrote' komt daar vandaan) bestaat voor een aanzienlijk deel uit 'onze' smalbladige weegbree. De verklaring voor de grote rijkdom aan Europese gewassen in Californië zou zijn origine hebben in de matrassen van de landverhuizers. Daar zat het stro uit Ierland nog in met de onkruiden erbij.

Op faunistisch gebied is er natuurlijk op grote schaal gesleept. Vooral in Nieuw-Zeeland en Australië speelde de heimwee der Britten naar de zang van roodborst en zanglijster een zo grote rol, dat zij een compleet Europees arsenaal aan dieren overbrachten, waarvan de konijnen stellig het algemeen klassemment voor zich opeisen. Overigens zijn konijnen ook in Nederland ingevoerd, evenals de fazant.

Trouwens, dit gesleep was in historische tijd al door duizenden jaren traditie op het gebied van uitzetten van dieren voorafgegaan. Het overbrengen en loslaten van schapen, vossen en wilde zwijnen op Cyprus, Corsica en andere eilanden omstreeks 6000 v. Chr is daar een voorbeeld van. Het Moufflon schaap dat het zo aardig op de Veluwe doet en daar mogelijk straks via Natuurmonumenten de lynx nog bij krijgt, dit muffelwild is een primitief boeren-haarschaap dat ca. 6000 v. Chr via de Levant op Sardinië en Corsica terecht kwam. Het werd losgelaten of het brak los, dat zullen we wel nooit te weten komen, maar het is en blijft een menselijk produkt. Hoewel Van den Brink in 1968 voor het damhert nog aangeeft dat het in het noorden (in casu onze gebieden) van zijn verspreidingsgebied is ingevoerd, blijkt uit gedetailleerd archeologisch onderzoek dat de Romeinen het ooit uit West-Turkije meenamen. Het kwam in heel Europa niet voor.

Kortom, er is met flora en fauna al duizenden jaren op grote schaal gesold, bewust dan wel onbewust en over de hele wereld heen, met alle leuke en vaker nog met alle nare gevolgen van dien.

Beleid

We leven momenteel in een tijdperk, waarin het beleid vanuit Den Haag er vooral op gericht is om

het verlies aan soorten organismen in Nederland tegen te gaan. Beleidsmatig is het echter ongewenst wanneer de fauna zichzelf verrijkt met niet van overheidswege gestimuleerde soorten. Over de planten en kleinere organismen zoals insecten en dergelijke praat ik niet eens. Natuurlijk zitten er zeer bedenkelijke kanten aan de introductie van nieuwe soorten. Ze ontwikkelen zich tot een economische plaag of ze verdringen authentieke Groningse, Friese of Drentse soorten. Iedereen kent natuurlijk het geval van de brulkikker (*Rana catesbeiana*), een Amerikaanse soort die al in

logeerde, waren daar drie soorten organismen waarvan ik dacht dat we ze niet in Drente moesten hebben. Een schildpad, de snapping turtle, die het handvat van de veger van het motblik in één keer doorbeet toen mijn zus hem voor de auto weg schoof; ten tweede, de poison ivy, een verwant van Rhus (in uw tuin met geveerde grote bladen) veel erger dan een brandnetel; ten derde de brulkikker die mij met zijn dreunend geluid uit de slaaphield. In een uitgave van de National Geographic (een Amerikaanse pendant van Noorderbreedte) staat een aardig plaatje waar zo'n brulkikker een

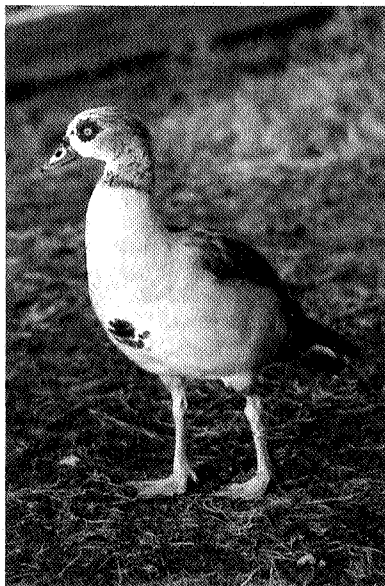
Paul Vogt

Cranberries

Mexico, Cuba, de Italiaanse Povalakte en ons IJsselgebied is ingeburgerd, in het laatste gebied zeer recent. Van deze soort kon men de grote kikkervissen, die 2-5 jaar in dat stadium verblijven voordat er kikkers van komen, in de betere tuincentra kopen. Nu kan men trachten de kikkervissen langs de IJssel te vangen. Toen ik een jaar of vijf geleden bij mijn jongste zus in Connecticut

laag over water scherende boerenzwaluw verschalkt. Een beetje slagvaardig beleid van de overheid had de vestiging van deze soort kunnen voorkomen.

Een eventueel te ontwikkelen exotenbeleid zal zich niet op natuurlijke verspreiding van nieuwkomers richten. We kennen een goed voorbeeld in de

Nijlgans

Turkse tortel, een duifje met een exotische naam, dat geheel op eigen kracht Europa heeft veroverd. Waarop zou het exotenbeleid zich in Noord-Nederland dan moeten richten? Moet de fazant weg, of mogen er geen nieuwe uitgezet worden? Moet het konijn weg? Kan het konijn weg? Natuurlijk lukt dat niet. Het enige dier dat nu bestreden wordt in een duidelijk beleid is de muskusrat. Toch doen muizen en ratten waarschijnlijk veel meer schade aan onze economie.

Nijlgans als testcase

Op wie, op welke soort moet het exotenbeleid zich dan als testcase richten? Welke soort is in staat om niet alleen de woede in Den Haag op te wekken maar ook die van de bewoners van Noord-Nederland? Ik draag hem hierbij aan u voor: de Nijlgans. Brede lagen van de bevolking, zo heb ik ervaren, zijn van mening dat zo er een soort bestreden moet worden, deze pest van het platteland daarvoor in aanmerking komt. Veel jagers beschouwen hem als een plaag maar zijn het niet gewend om een nieuwkomer te schieten, hij past

(nog) niet in het zoekbeeld. Maar ook de veldbiologen zijn het met de jagers eens, dat deze overmatige bergende verdelgd dient te worden nu het misschien nog net kan, straks is het te laat. Waarom is het nu juist deze vogel die zich de woede van de buitenmens op de hals heeft gehaald?

De Nijlgans, Vosgans, of Egyptische gans (*Alopochen aegyptiacus*) heeft een lange traditie in Nederland. In de Gouden Eeuw maakt hij deel uit van de hoenderhoven van beter gesitueerden en wordt afgebeeld op schilderijen zoals dat van Melchior d'Hondecoeter (1636-1695). Er zijn in de loop van de tijd zowel donkere als witte vormen van deze soort gefokt. Evenals de bosfazant doet hij er een aantal eeuwen over voordat hij zich in het wild in ons land vestigt en bovendien stand houdt. In Noord-Nederland vestigde deze soort zich in de loop van de zestiger jaren. Voor het gebied ten zuiden van Groningen is het aannemelijk dat het hier om ontsnapte exemplaren uit het Burgemeester Boeremapark in Haren ging. Werden aanvankelijk enkele paren waargenomen, nu kan men de soort overal aantreffen, tot in de kleinste Drentse veentjes. Doordat de Nijlgans eerst in het tweede jaar geslachtsrijp is, kunnen (subadulte) jonge vogels in het voorjaar en de zomer bij elkaar blijven. De groepen in de Glimmerpolder liepen de laatste jaren op tot een stuk of dertig, maar op 18 september 1992 telde ik een groep van 76 exemplaren. Daarbij zijn families, broedparen met drie tot vier jongen. Vooral de late jongen zijn herkenbaar aan het ontbreken van de roodbruine vlek op de borst, die bij hen pas in het najaar verschijnt. Waarom wekt deze gans nu juist zo'n woede op? Waarschijnlijk omdat hij zo goed voor zichzelf en zijn jongen zorgt. Hij verdedigt zijn territorium fanaat en spreidt daarbij een onverdraagzaamheid ten toon die wij niet accepteren. Wat we ook van een exoot verwachten, niet zulk assertief, agressief gedrag. Buitenlui die de Nijlgans op een dergelijke manier hebben meegemaakt, druk bezig om een wilde eend weg te jagen, of een meerkoet, zijn het over eens, dit kan zo niet doorgaan. Als schooljongen had ik veertig jaar geleden een paar Nijlgansen en nu heb ik weer een stel. Deze laatsten waren nog niet volwassen toen een wild vrouwtje neerstreek. Een van hun onhebbelijke

eigenschappen is de opdringerige houding van de vrouwtjes. Zij hebben dit gemeen met hun verwanten uit de exotische bergende groep. Dit volwassen vrouwtje had haar zinnen gezet op het jonge mannetje. Zij kwam aanvliegen, landde elegant in het weiland, spreidde haar witzwarte vleugels uit en liet haar doordringende trompetgeluid horen. Dat klinkt precies zo als Harry James wanneer hij Rimsky-Korssakow's 'Flight of the bumble bee' speelde, maar dan langzamer. Vervolgens tuigde zij samen met haar jonge vriend het aanwezige arme vrouwtje af onder het motto twee kunnen meer dan een. Iets dergelijks nam ik ooit eens in de Glimmerpolder waar. Een solitaire Nijlgans scharrelde wat bij een slootkant rond. In de verte verschenen twee soortgenoten die allengs nabij vlogen. Ze landden bij hun soortgenoot die zij zonder aarzelen aanvielen en met hun gespoorde vleugels mepten. Na enkele minuten vonden ze het kennelijk welletjes, ze stegen op en vlogen weer verder. Het is zonder meer duidelijk dat de Nijlgans uit een gebied komt waar het een strijd is om te bestaan. Wil je je handhaven dan moet je niet benauwd zijn en je territorium tegen soortgenoten verdedigen.

Effekt

Een stringent centraal beleid vanuit Den Haag dat is iets wat vanuit onze regio gaarne ondersteund

Jonge Nijlgans

